

Razstavni ambient salona s sliko Henrike Šantel *Pri kavi* (1912, olje, zasebna last) in goriško žensko nošo *tabin*.
Foto: Katarina Brešan, Nova Gorica, september 2013.

Razstavni ambient knjižnice s fotografijami dr. Henrika Tume in Marije Gianola (por. Tuma).
Foto: Katarina Brešan, Nova Gorica, september 2013.

MEŠČANSTVO NA GORIŠKEM

Goriški muzej na gradu Kromberk, december 2012–september 2014

Ob koncu razstave napoči čas za refleksijo procesa, ki sledi od prve zamisli do konca nekega, v tem primeru, razstavnega projekta. Včasih gre za formalno poročilo o razstavi in katalogu ali pa se vprašamo, ali je bil projekt uspešen, ali smo dosegli namen, ki smo si ga postavili na začetku, kje so bile napake in kaj smo dobro izpeljali. Včasih je to tudi opravičilo ali razlaga okoliščin, ki so prispevale k zasnovi in oblikovanju nekega dela.

Razstava o meščanstvu na Goriškem, zdaj že zaprta, sodi med raziskave in razstave o slovenskem meščanstvu v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja, ki se je začela z razstavo *Slovensko meščanstvo od vzpona nacije do nacionalizacije (1848–1948)* v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani leta 2008 in z istoimenskim zbornikom, ki so ga uredili zgodovinar Jože Dežman in etnologa Božidar Jezernik in Jože Hudales. Goriški muzej se je v projekt vključil v letu 2011, v načrtovani drugi del projekta, ki pa v zastavljeni obliki ni bil uresničen. Tedanji direktor, pokojni Andrej Malnič, se je odločil, da z razstavo o meščanstvu na Goriškem kljub temu nadaljujemo in jo postavimo konec leta 2012, ter mi, kot etnologinji, nalogo predstavil takole: »To bo tebi izziv.« Res je bila naloga izziv – o meščanstvu kot etnologinja nisem veliko vedela, prva misel je bila, da se je z meščanstvom z etnološkega vidika ukvarjal pravzaprav le etnolog Damjan Ovsec. Proces raziskave meščanstva na Goriškem se je torej začel s spoznavanjem tematike – in med prvimi dejstvi, ki sem jih ob srečanju z raziskavo meščanstva na Slovenskem, konkretno z zbornikom, je bilo to, da o goriškem meščanstvu ni bila napisana niti besedica. Goriška je, kakor sva se s pokojnim Andrejem pogovarjala, povsem izpadla iz zornega kota osrednje Slovenije. To je bil še eden izmed razlogov, da je Andrej z vsem srcem podprl razstavo. Odprtje razstave smo sprva načrtovali na začetku novembra, kakor smo se dogovorili na sestanku o nada-

ljevanju raziskave o meščanstvu, vendar se je zaradi drugih obveznosti našega oblikovalca, postavitev razstave zavlekla. Nato je, 24. novembra 2012, Andrej doživel možgansko anevrizmo in ostal v komi. Razstavo smo ob prireditvah ob 60. letnici Goriškega muzeja odprli tudi in predvsem z mislijo na Andreja.

Osnovna misel, ki je vodila raziskavo in razstavo o meščanstvu na Goriškem, je bila vtisnjena že v zbornik o slovenskem meščanstvu, ki nazorno prikazuje, da so bili prav slovenski meščani nosilci demokracije, gospodarskega, znanstvenega, kulturnega napredka naroda in so zaznamovali tudi slovenski nacionalni vzpon po letu 1848, ter vsebovana v misli Damjana Ovsa: »Brez meščanstva ne bi bilo ne slovenskega naroda ne samostojne države Slovenije.«

To se je ob raziskavi meščanstva na Goriškem pokazalo v vrsti spominskih zapisov, zgodb o posamičnih družinah, o društvih, o ekonomskem in kulturnem napredku slovenske skupnosti v Gorici in na Goriškem – in podobno, kakor je veljalo za slovensko ljudstvo, ki se je ob izobraženih političnih in kulturnih delavcih iz meščanskega sloja zavedelo svoje narodnosti, je veljalo tudi za meščanstvo in ljudstvo multikulturne in multi-etnične Gorice na prelomu 19. v 20. stoletje. Na razstavi smo zato, seveda ob poudarku na slovenski skupnosti, predstavili tudi posameznike iz nemške oz. avstrijske, italijanske, furlanske in judovske skupnosti ter z navedki v različnih jezikih skušali ponazoriti pestrost življenja v tedanji Gorici. Prek posameznih, pogosto le simboličnih postavitev muzejskih predmetov in s pomočjo navedkov smo tako skušali prikazati posamične elemente in vrednote, pa tudi konflikte meščanske kulture. Začeli smo z »življenjem v gostilnah, kavarnah, v ljudskem vrtu«, s simbolično postavitvijo kavarne, navedki iz opisa »treh gostil in treh jezikov« Carla Luigija Bozzija in »sprehoda v Ljudski

* Mag. Inga Miklavčič-Brezigar, univ. dipl. etnol., kustosinja, Goriški muzej Kromberk - Nova Gorica. 5000 Nova Gorica, Grajska 1, Kromberk, brezigar.inga@gmail.com.

vrt« iz spominov na družinsko življenje Avguste Šantel, simbolično predstavitev bohinjske železnice »Transalpine«, ki je v Gorico prišla 1906, nadaljevali z vitrino o športu in turistikki kot pomembnima elementoma meščanske kulture, fotografijami in razglednicami, ki ponazarjajo kulturo komuniciranja, s štirimi elementi, ki so obvladovali tedanje meščansko kulturo.

»Politika« je bila predstavljena s portretom cesarja Franca Jožefa I. in navedkom iz spomina na njegov prihod v Gorico leta 1900, ko je delegatom slovenske skupnosti z dr. Antonom Gregorčičem na čelu položil na srce, da živijo v skupnosti z drugimi narodi in da »se morajo medsebojno spoštovati, če želijo živeti v miru in sožitju«. S politikom povezani »publicistika in narodno delovanje« sta bili predstavljeni z zemljevidom tedanjega avstrijskega Primorja v slovenskem jeziku, ki ga je izdal in založil Andrej Gabršček. »Cerkev« je bila predstavljena s portretoma dveh škofov tistega časa, Alojzija Matija Zorna in Jakoba Missia, oba sta bila Slovenca po rodu. »Podjetništvo« smo predstavili z navedkom iz knjige Branka Marušiča o protestantski družini Ritter, ki se je iz Frankfurta priselila v Gorico, in njenem pomenu za razvoj goriškega gospodarstva v drugi polovici 19. stoletja. Njihovo je bilo veliko industrijsko območje s predelovalnicami svile, mlina in papirnico v Stračicah ob Gorici, z njihovim vplivom je bila skozi Gorico speljana bohinjska železnica, ustanovili so goriško trgovsko zbornico. Razvoj industrije je bil predstavljen še s sliko tovarne predilnice v Ajdovščini Milana Klemenčiča in prav tako Klemenčičevim portretom Andreja Jochmana, lastnika industrijskega valjčnega mlina v Ajdovščini.

V galeriji umetniških portretov in fotografij smo predstavili posamezne osebnosti goriškega življenja, vtis »meščanskega doma« pa smo skušali pričarati z značilnimi zavesami, klavirjema, ki sta simbolično opozarjala na pomen glasbe v meščanskem domu in tudi v društvenem življenju tedanje meščanske družbe, s stiliziranim salonom s knjižno omaro in knjigami iz knjižnice znanega goriškega odvetnika Henrika Tume ter založnika in podjetnika Andreja Gabrščka pa smo ponazorili pomen knjige in literature v meščanskem domu in družbi. Osrednji del, s »knjižnico« na eni strani in »plesno dvorano« s predstavitev svečanih oblačil na drugi strani, je predstavljal pogled na Trgovski dom, velik dosežek tedanje slovenske skupnosti, zgrajen v

središču Gorice leta 1904 po načrtih arhitekta Maksa Fabianija. Po prvi svetovni vojni je bil porušen in je tako simbolno delil usodo slovenskega meščanstva, ki se je moralo umakniti iz Gorice, sprva začasno, nato trajno pred napadi tedanjega fašističnega režima. Na usodo mnogih v tedanjem času je opozoril Kraljev portret Lojzeta Bratuža, ki so ga fašisti leta 1937 zastrupili s strojnim oljem. Pod portretom postavljeni harmonij iz zbirke Goriškega muzeja je bil prav tisti, na katerega je igral tudi Lojze Bratuž na svojih dirigentskih poteh po slovenskih cerkvah.

Andrejeva želja in ideja je bila, da bi predstavili predvsem ženske in njihovo delovanje v meščanski družbi – deloma smo to lahko uresničili s predstavitev »močnih« žensk v družini profesorja na goriški gimnaziji Antona Šantla – slikarke in glasbenice Avguste Šantel in njunih hčera, prav tako slikarke in glasbenice Avguste-Gusti, Henrike-Jeti in Danice Šantel, ter sina Aleksandra-Saše Šantla. Njihova dela in predmete smo si sposodili iz zbirke Slovenskega etnografskega muzeja. Prav tako smo razstavo nadgradili s spremljevalnim programom in zanj pripravili predavanji: Petra Testen je predstavila delovanje slovenskih služkinj, Barbara Šatej pa ženske v društvenem življenju v Gorici.

Navedki so vseskozi spremljali razstavljene predmete in slike, predvsem iz spominov Andreja Gabrščka iz njegove monografije *Goriški Slovenci* (1932–1934) v dveh obsežnih knjigah in iz spominov družine Šantel in dr. Henrika Tume.

Kaj pa napake: kot vsaka razstava tudi ta ni zaživela brez razlage in vodstva, navedkov v okvirjih – želela sem jih postaviti kot »slike« tedanjih časov – so bili napisani s premajhno pisavo, manjkala mi je glasba tedanjih časov, zamisel, da bi gostje lahko posedeli v kavarnici v pritličju muzeja, spili kavo iz »meščanskih« skodelic in prebirali časopise (faksimile iz let ob prelomu stoletja in časov pred prvo svetovno vojno), ni zaživela, prav tako ne želja, da pripravimo »plesni in čitalniški« večer. Vendar nam je razstava veliko dala – na slovenski strani nekdanje slovensko-italijanske meje je bila to prva takšna razstava s katalogom o meščanstvu na Goriškem – meščanstvu, ki je pred prvo svetovno vojno zaživelo v narodnem zanosu, po njej skoraj umrlo in bilo po drugi svetovni vojni na slovenski strani bolj ali manj pozabljeno.

